

וְיֵהִי בַיָּמִי שְׁפֹט הַשְּׁפֹטִים (רות א א)

אבן עזרא מציע קריאה דומה, אך עם שינוי אחד. הוא טוען כי השפה הכפולה מצביעה על כך שהקב"ה שפט את השופטים בתקופה זו, ומעשיהם האומללים של השופטים היו אלה שהובילו את הקב"ה להביא רעב על הארץ. גישתו של אבן עזרא הינה בעלת יתרון תחבירי בכך שהיא מסבירה את הקשר בין הפסוק הפותח "ויהי בימי שפט השופטים", והמשפט הבא, "ויהי רעב בארץ". מעבר לכך, אבן עזרא סיפק הצדקה תיאולוגית לרעב, המוצג בעלילה ללא שום הסבר נסיבתי.

המלבי"ם מתייחס אף הוא לתיאור המטושטש של תקופת הזמן בפתח מגילת רות. הוא טוען כי בדומה לתקופה שבסוף ספר שופטים, אין שום שופט מרכזי הפועל במקביל לעלילה המוצגת במגילת רות. במקום זאת, הוא מציע כי זו תקופה שבין שני שופטים מרכזיים, כאשר כל אדם המבקש לשלוט תופס פיקוד, והשופטים מתרבים בארץ, עושים ככל העולה על רוחם. כפי שאנו יודעים מסוף ספר שופטים, חוסר מנהיגות מרכזית מייצר כאוס, ומוביל לקריסת הסדר הדתי והחברתי. המלבי"ם מיישב את שאלת התיאור המטושטש של תקופת הזמן. במקביל, הוא תורם להבנתנו את המהומה החברתית באותה תקופה, המתאפיינת באנרכיה ובחוסר שקט.⁴

באמצעות בחינת הפסוק הראשון בספר כהפניה ישירה לבעיית המנהיגות במהלך התקופה, הגמרא, אבן עזרא והמלבי"ם ממקדים את תשומת לבנו באופן בו מגילת רות מציעה את בעיות התקופה כבר בפתחתה. התפאורה למגילת רות הינה המנהיגות הכאוטית של תקופת השופטים, ולכן היא מחפשת אחר הפתרון לבעיית אותה תקופה ומסתיימת בהולדתו של דוד, מנהיג לדוגמא ומייסד שושלת של מנהיגים.

איזה שופט שפט בזמן מגילת רות?

למרות גישת המלבי"ם, מרבית מקורות חז"ל מעריכים כי אירועי המגילה התרחשו במהלך שלטונו של שופט מסוים בספר שופטים. אם כך, מדוע המגילה בוחרת להציג את תקופת הזמן שלה בצורה כל כך לא ברורה? נראה כי ערפול המגילה הוא מחושב. המגילה יכלה להיות מדויקת יותר ולהציג את האירועים כמתרחשים בתקופת דבורה, גדעון

4. ממנהיגות השופטים, והם סירבו לשתף פעולה עם סמכות של שופט כלשהו.

4. להסבר זה ישנו יתרון גם בהסברת הרעב. בתקופה של חוסר מנהיגות יש בדרך כלל קושי לספק את התשתית הכלכלית הנדרשת להתמודדות עם נסיבות חקלאיות לא יציבות, ולכן מגיע הרעב. יש לשים לב כי הפסוק עצמו לא מייחס את הרעב ישירות לקב"ה. תחבירית, נראה כי הפסוק מקשר את הרעב למנהיגות השופטים. אני אסירת תודה לג'ו וולפסון, שהסב את תשומת לבי לנקודה זו.

וְיֵהִי בַיָּמִי שְׁפֹט הַשְּׁפֹטִים, וְיֵהִי רָעַב בְּאֶרֶץ (רות א א).

משפט הפתיחה של מגילת רות מעלה שתי שאלות עיקריות בקרב הפרשנים, האחת לשונית והשנייה עובדתית. מבחינה לשונית, פרשנים רבים מתמקדים בלשון הכפולה בפסוק. האם ישנו רעיון מתחת להתייחסות המדויקת הזו לתקופת הזמן? למה לא לכתוב בפשטות "ויהי בימי השופטים"? שנית, התיאור המטושטש של תקופת הזמן, בה לא מוזכר אף שופט מסוים, מותיר חלל אותו המדרש ממחר למלא.¹ חז"ל ניסו במספר מקומות לזהות את השופט המדויק הפועל בו-זמנית לאירועי מגילת רות. אנו נבחן הצעות אלה, ננסה להבין את התוכן התיאולוגי שלהן, וכיצד הן מעשירות את הבנתנו את המגילה.

שפט השופטים

הגמרא (בבא בתרא טו ע"ב) מתייחסת לתופעת הלשון הכפולה, קוראת את הפועל כנושאו של המקור, ומציעה כי המלים "שפט השופטים" מתייחסות לשפיטה של השופטים עצמם. במילים אחרות, הגמרא מאפיינת את הדור ככזה בו בני האדם היו הופכים את הדין שנפסק, ושופטים את השופטים. מדובר כאן הן בהערה על מרדנותם של בני האדם, שלא מקבלים את סמכות השופטים, כמו גם על איכות השופטים עצמם.

לאחר הצגת הרעיון הכללי, הגמרא מציעה תיאור מקרה המדגים את המצב המנוון. השופט נוזף בעותר באמצעות ביטוי שנועד להוביל אותו להפסיק לחטוא, "אומר לו טול קיסם מבין שיניך!"² תשובת המתדיין המעליבה "טול קורה מבין עיניך" מתייחסת לחטא בולט יותר שהתבצע על-ידי השופט עצמו.³ החברה המצטיירת מקריאה פרשנית זו היא כאוטית, חסרת כל תשתית שיפוטית חיונית. לא רק שבני האדם לא מכבדים את השופטים, ומסרבים לשים לב להוראותיהם, אלא גם שהשופטים עצמם אינם ראויים לשום כבוד.³

1. הניסיונות להשלים מידע חסר הם נפוצים בספרות הרבנית. חז"ל נוטים לספק שמות לדמויות אנונימיות, ולעיתים קרובות לזהות אותן עם דמויות תנ"כיות ידועות יותר. באופן דומה, החכמים נוטים לספק מידע בנוגע לזמן בו אירעו אירועים שונים, בעיקר כאשר הדבר יכול להעשיר את המסר התיאולוגי של הסיפור. רעיון זה פורט בהרחבה בספרו של י. היינמן, דרכי האגדה (1954), עמ' 26-21.

2. הגמרא מסכמת את הדיון בציטוט מישעיהו (א כב), המתאר את בני האדם המעורבים בשחיתות. הפסוקים מציעים כי השחיתות קשורה לשופטי החברה.

3. בשיעורים קודמים דנו באריכות בטבעה של תקופת השופטים. בעוד התמונה שמצטיירת מהגמרא אינה נוכחת במדויק בספר שופטים, נראה כי ישנה מידה מסוימת של התדרדרות בקרב השופטים עצמם בעוד הספר מתקדם. בהתבסס על הגמרא, הגיוני להניח כי הסיבה לכך שלא היו שום שופטים לקראת סופו של ספר שופטים היא שלבני האדם נמאס

ואולי אפילו להסביר את נכונותם של אנשי בית לחם לקבל את המואבייה אל קרבם.⁵

ייתכן כי ההיבט המרתק ביותר בהצעתו של ר' יהושע בן לוי טמון בכך שהוא ממקם את מגילת רות בשלב מוקדם מאוד בספר שופטים.⁶ ישנה משמעות לכך שהעלילה של אהוד מייצגת את הפעם הראשונה בספר שופטים בה השופט אינו משבט יהודה. בשיעור מס' 2 ציינתי כי הכישלון בכינון מנהיגות משבט יהודה מהווה את הבעיה התפקודית המרכזית בספר, ומזרז את ההתמוטטות שבסופו.⁷ לפי תיאוריה זו, סיפורה של מגילת רות מתרחש בדיוק כאשר המנהיגות מתחילה להשתבש. בתחילתה של הספירה היורדת של תקופת השופטים, רות מניחה את היסודות לתיקון עתידי.⁸

דבורה וברק

רב אמר, ברק ודבורה היו... רב הונא אמר, דבורה וברק ויעל היו.

גישתו של רב קצת יותר עמומה מזו של רבי יהושע בן לוי. הנחתו לפיה ברק ודבורה פעלו יחד כשופטים אינה מתיישבת עם העלילה, המציגה את דבורה כשופטת היחידה בסיפור. עם זאת, ניתן לטעון כי על-ידי מילוי התפקיד הצבאי אותו בדרך כלל ממלא השופט, ברק אוהז בתפקיד חלקי של שופט במהלך הסיפור. התוספת של רב הונא, יעל, דורשת גישה דומה, עם כי מרחיקת לכת יותר. בעוד יעל אינה נבחרת מלכתחילה למנהיגות צבאית בקרב של ישראל נגד סיסרא, תרומתה הצבאית המשמעותית לכניעת הכנענים בלתי ניתנת לערעור, ולכן עשויה, לפי רב הונא, להגדירה כאחת משופטי אותה תקופה.

5. הרב יעקב מדן, בספרו "תקווה ממעמקים - עיון במגילת רות" (2007), עמ' 22-23, מבין זאת אחרת. הוא טוען כי ר' יהושע בן לוי מצביע על כך שעזיבתו של אלימלך התרחשה במהלך התקופה בה ישראל הייתה משועבדת לעגלון. לפי שיטה זו, אלימלך מבצע את הבגידה האולטימטיבית באומתו בכך שהוא נוטש אותה והולך לארצו של האויב!

6. לא ארחיב על השאלה ההיסטורית האם דעות אלו עולות בקנה אחד עם מספרי הדורות בין רות לדוד. גישתי היא שחז"ל אינם מספקים היבט היסטורי, אלא מעוניינים ליצור הקבלה בין מגילת רות לבין הסיפור בספר שופטים. ישנו ויכוח לא קטן בנוגע ללוחות הזמנים של ספר שופטים בעצמו, ולא ברור האם כל שופט שפט בנפרד או האם הייתה תקופת חפיפה ביניהם. באופן כללי, קשה ליישב שאלות היסטוריות באופן מוחלט, ולכן הן נשארות בלתי ברורות. בכל מקרה, העניין שלי בשיעורים אלו טמון ברעיונות הדתיים של הטקסטים התנ"כיים והחז"ליים, ולא הקשרם ההיסטורי.

7. בעוד אהוד בשום פנים אינו מנהיג דחוי, ישנם כמה רמזים בולטים בעלילה המציעים כי מנהיגותו מייצגת את תחילת ההתדרדרות האיטית והבלתי ניתנת לשינוי לעבר הסוף. שימו לב למשל לכמה מהמקבילות הלשוניות המדהימות אותן חולק סיפורו של אהוד עם סיפור אונס הפילגש: בן שבט בנימין האטר בסיפורו של אהוד (שופטים ג טו) ובסיפור מלחמת האחים (כ טז); המצב הדומה בו מישוה פותח את הדלת ומגלה כי מאחוריה ישנה גופה (ג כה ו-יט כז); האויבים המואביים בסיפורו של אהוד ונקודות הדמיון בין התנהגות בני בנימין לזו של בני סדום (יורשיו הרוחניים של מואב) בסיפור החותם. פיתוח נקודה זו הינו מעבר לתחום עניינו של שיעור זה.

8. הדברים עולים בקנה אחד עם מטאפורה אגדית נפוצה לפיה הקב"ה יוצר את הפתרון לבעיה לפני שהיא מכה מלכתחילה. אין צורך לומר כי עקרון זה מדגיש את דאגתו האישית של הקב"ה לברואיו.

או יפתח. מגילת רות בוחרת במודע לא לתארך את עצמה, מכיוון שהיא לא נועדה להיקרא בהתייחסות לתקופת זמן ספציפית במהלך ספר שופטים. במקום זאת, תקופת הזמן המעורפלת מאפשרת לה להוות ניגוד לספר שופטים. כפי שראינו, המגילה מספקת מסר ברור ומסלול אחר לגמרי עבור אותה תקופה בעייתית.

עם זאת, כמה מדרשים ניסו למקם את נקודת הזמן המדויקת של מגילת רות. אנתח מדרשים אלה, בעודי מניחה כמו קודמיי כי מדרשים אלה לא נועדו לתארך את האירועים, אלא לערוך השוואה בין שני הסיפורים. השאלה החשובה ביותר אותה יש לשאול ביחס למדרשים אלה הינה מה הם מנסים להשיג באמצעות קישור מגילת רות לסיפור ספציפי במהלך תקופת השופטים.

הבה נתחיל עם מדרש רות רבה:

"ויהי בימי שפט השפטים" ומי היו? רב אמר: ברק ודבורה היו. רבי יהושע בן לוי אמר: שמגר ואהוד היו. רב הונא אמר: דבורה וברק ויעל היו. שפט חד, שפטים תרין, השפטים תלתא. (רות רבה א א).

מדרש זה מציע שלוש אפשרויות לזהות השופטים שפעלו במהלך תקופת מגילת רות. כל אחת מהאפשרויות מתבססת על ההנחה לפיה המלה "שופטים" בריבוי מצביעה על תקופה בה שפטו כמה שופטים במקביל. בעוד הנחה זו נכונה לשונית (אך לא הכרחית, מכיוון שלשון רבים יכולה גם להתייחס בפשטות לתקופה כללית בה כמה שופטים שפטו בזה אחר זה), עמדתו של רב הונא אינה עולה בקנה אחד עם נקודת המבט הדקדוקית. האם תוספת תווית הידוע במלה "השופטים" אכן מלמדת כי היו שלושה שופטים ולא שניים? עמדתו של רב הונא הקובעת כי אירועי המגילה התרחשו בזמנם של דבורה, ברק ויעל, מציגה קושי נוסף: הוא לא מציע עמדה ייחודית בנוגע למסגרת הזמן של המגילה, מכיוון שגם רב טען כי המגילה התרחשה במקביל לסיפור של דבורה וברק.

אהוד ושמגר

לעת עתה, אעזוב בצד את דעת רב הונא, ואנסה להבין את עמדתו של ר' יהושע בן לוי. הוא מציע כי אירועי מגילת רות התרחשו במהלך שלטונם של אהוד ושמגר. על-ידי ציון מותו של אהוד (ד א) לאחר תיאור שלטונו של שמגר (ג לא), ספר שופטים אכן רומז כי תקופות שלטונם חפפו.

מעבר לכך, האפשרות כי מגילת רות מתרחשת בסמוך לאירועים בזמן שלטונו של אהוד מצויית בכמה מדרשים. מקורות אלו מציעים כי עגלון, מלך מואב שנהרג על-ידי אהוד, היה או סבה של רות (נזיר כג ע"ב) או אביה (רות רבה ב ט). ראוי לציין כי הצלחתו של אהוד בכיבוש מואב מובילה לשעבודה של מואב תחת שלטון ישראל למשך פרק זמן ארוך של שמונים שנה. ייתכן כי ר' יהושע בן לוי מנסה להסביר את הקשר בין מואב לישראל במהלך המגילה. אם מואב משועבדת לישראל בזמן זה, זו יכולה להיות הסיבה לבחירתו של אלימלך לצאת למסע למואב בזמן הרעב,

3. תואר הפועל "בלט" או "בלאט": בשקט, בעדינות, בחשאיות

א. דבורה: יעל ניגשת לסיסרא בשקט, בעודה נוקטת בזהירות יתרה:

וַתָּבֹא אֵלָיו בְּלֵאט וַתִּתְקַע אֶת הַיָּתֵד בְּרַקְתּוֹ
(שופטים ד כא).

ב. רות: רות שקטה באותה מידה כאשר היא ניגשת לבעז הישן:

וַתָּבֹא בִלְט וַתִּגַּל מַרְגְּלֶתָיו... וַתֹּאמֶר... וּפְרִשֶׁת כַּנָּפֶךְ
עַל אֶמְתְּךָ כִּי גֹאֵל אַתָּה
(רות ג טז).

נקודות דמיון לשוניות אלה מראות כמה סיפורים אלה אינם דומים. בספר שופטים, השורש ה.ו.מ מתאר זירת קרב סואנת, בעוד במגילת רות הוא מתאר עיר נבוכה משובה של נעמי. הסטייה עליה מצווה הגבר ("סורה") אינה מסתיימת בטוב עבורו בסיפורה של דבורה, כאשר הכנסת האורחים הראשונית של יעל מתגלה כתכסיס שנועד לספק לה את האפשרות לשחוט את סיסרא. כוונותיו של בעז, עם זאת, הן הגונות, והסטת הגואל מסתכמת בביצוע מוצלח של תוכניתו. בעוד יעל מאכילה את סיסרא ומתקרבת אליו בדממה על-מנת להרוג אותו, רות מחכה שבעז יאכל, ולאחר שהוא נרדם, היא מתקרבת אליו בדממה על-מנת להציע לו נישואין, למטרת לידה והמשכיות. סיפורה של דבורה מעיד על המולה, מלחמה ומוות, בעוד עלילת רות מתארת איחוד, נישואים והמשכיות.

מה מפריד בין שני סיפורים שונים אלה, המתרחשים באופן כללי באותה תקופת זמן? דמיון לשוני מדהים נוסף עשוי להיות המפתח לפתרון השאלה מדוע שני הספרים התקדמו בשני כיוונים שונים כל כך.

4. כפילות הפועל "לך": באשר תלכי אלך¹¹

נחישותה של דבורה להילחם באויב מובילה אותה אל ברק בן אבינעם. היא מודיעה לו כי ה' ציווה עליו לחום באויב, ומבטיחה לו את הניצחון:

הֲלֹא הִרִי צְנֹה ה' אֶל-לְהִי שְׂרָאֵל לָךְ וּמִשְׁכַּת בְּהָר תָּבוֹר
וְלִקְחַת עִמָּךְ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי
זְבֻלֹן. וּמִשְׁכַּתִּי אֶלֶיךָ אֵל נַחַל קִישׁוֹן אֶת סִסְרָא שֶׁר
צָבָא בְּבֵין וְאֶת רַכְבּוֹ וְאֶת הַמּוֹנוֹ וַנִּתְתִּיחוּ בְיָדְךָ.

(שופטים ד טז).

ברק כופר בסמכותה הבלתי ניתנת לערעור של דבורה ובהבטחה האלוקית המשכנעת ומגיב על ידי הצבת תנאים מוקדמים ספציפיים כדי לבצע את המשימה:

וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרַק אִם תִּלְכִּי עִמִּי וְהִלַּכְתִּי וְאִם לֹא
תִּלְכִּי עִמִּי לֹא אֶלֶיךָ
(שופטים ד ח).

נאמנותו המפוקפקת של ברק (שימו לב לנוסחה השלילית: "אם לא תלכי עמי לא אלך") מנוגדת לנאמנותה המוחלטת והבלתי צפויה של רות לנעמי. בעודה דוחה את ניסיונותיה

11. נוסחה ייחודית זו מופיעה רק בשתי עלילות אלו.

ההצעה כי מגילת רות מתרחשת במקביל לתקופתה של דבורה קוראת לקורא להשוות בין שני הסיפורים. על פני השטח, העלילה של דבורה (שופטים ד-ה) חולקת כמה מאפיינים ברורים עם סיפור מגילת רות. כל סיפור מערב שתי דמויות נשיות ראשיות, כשאחת מהן אינה יהודייה, אך נאמנה לעם היהודי. שני הסיפורים מגיעים לשיא, כאשר אישה ניגשת לגבר ישן לאחר שהגיע לכדי שובע. עלילות אלה מציגות דמות המעניקה (מזון) ושתייה לדמות אחרת: בעז מעניק לרות מזון ושתייה, ויעל מעניקה לסיסרא חלב.

עם זאת, המשמעות האמיתית של השוואה זו טמונה בניגוד. רות ניגשת לבעז הישן על-מנת להציע לו נישואין, להשיג המשכיות, בעוד יעל ניגשת לסיסרא הישן על-מנת לרצוח אותו ולקטוע את המשכיותו. בעז מעניק לרות מזון כמעשה של חסד, להחיות אותה, בעוד יעל מעניקה לסיסרא חלב על-מנת להרוג אותו. אכן, המים השקטים עליהם נע סיפורה של רות, המלאים במעשים קטנים של חסד, שונים בתכלית מהמים הסוערים של סיפור דבורה. שני סיפורים אלה הינם אופייניים לדרך בה ספר שופטים ומגילת רות מצטלבים - הם שיקוף מעוות האחד של השני.

כמה נקודות דמיון לשוניות תומכות בהשוואה בין הסיפור של דבורה למגילת רות.⁹

1. השורש ה.ו.מ: נהמה, רטינה, חוסר נוחות, מהומה, יצירת בלבול

א. דבורה: התרת הסיבוך בעלילת הקרב נגד סיסרא מתוארת כך:

וַיְהִי ה' אֶת סִסְרָא
(שופטים ד טו).

ב. רות: אותה מילה מופיעה במגילת רות על-מנת לתאר את אוירת המבוכה וההתרגשות המלווה את שובה של נעמי לבית לחם:

וַתֵּהָם כָּל הָעִיר עֲלֶיהָ
(רות א ט).

2. הציווי "סורה", ולאחריו ציווי מיידי לציווי, "ויסר"¹⁰

א. דבורה: יעל מנחה את סיסרא לסטות הצדה על-מנת שיוכל להיכנס לאוהלה, שם היא כביכול מציעה לארח אותו:

וַתֵּצֵא וְעַל לְקִרְאֵת סִסְרָא וַתֹּאמֶר אֵלָיו סוּרָה אֲדָנִי
סוּרָה אֵלַי אֵל תִּירָא וַיִּסֶר אֶלֶיהָ הָאֱהָלָה וַתִּכְסְהוּ
בְּשִׂמְכָה.
(שופטים ד יח).

ב. רות: בעז מנחה את הגואל לסטות הצדה ולשבת בשער בחיפוש אחר קונה לאדמתה של נעמי וחתן בעבור רות:

וּבַעֲז עָלָה הַשַּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם וַהֲנֶה הַגָּאֵל עֹבֵר אֲשֶׁר
דָּבַר בְּעֵז וַיֹּאמֶר סוּרָה שָׁבָה פֹּה פְּלִנִּי אֶלְמָנִי וַיִּסֶר
וַיֵּשֶׁב.
(רות ד א).

9. למען בהירות רבה יותר, אספתי נקודות דמיון אלו לטבלה המופיעה בסוף השיעור.

10. מקום נוסף (יחיד) בו נוסחה זו מופיעה בתנ"ך היא בסיפור נסיונו של לוט לארח את המלאכים (בראשית יט ב). ראו את הערת הרמב"ן על הפסוק, בה הוא מחבר בין שלוש הקטעים.

זיהוי מתבצע פעמים רבות על-מנת לבסס רעיון אודות הדמות הידועה יותר.

על-מנת להבין את המדרש ואת השלכותיו על בעז במלואן, עלינו לבחון את דמותו המקראית של אבצן. תיאורו של אבצן הינו קצר, ומורכב משלושה פסוקים בלבד. הפסוקים הראשון והשלישי טוענים כי אבצן הוא מבית לחם וכי שם הוא נפטר. הפסוק השני מתאר את שלושים בניו של אבצן, שנישאו לנשים זרות, ושלושים בנותיו, שנשלחו להינשא לגברים זרים.¹⁴

בעוד הגורם המניע לזיהוי זה הינו העובדה שהן בעז והן אבצן תפקדו כמנהיגים בבית לחם במהלך תקופת השופטים,¹⁵ המידע אודות ילדיו של אבצן הוא שעומד במרכז ענייננו. אם בעז הוא אכן אבצן, אנו לומדים אודותיו שני דברים חשובים. ראשית, אנו יודעים שהיו לו שישים ילדים; או במלים אחרות, הוא לא צריך להינשא לרות בשביל שתהיה לו המשכיות. בעוד במגילת רות אין לנו שום מידע בנוגע למשפחתו של בעז, הזיהוי של בעז עם אבצן רומז כי כוונתו של בעז להינשא לרות היא לחלוטין בלתי אנוכית מנקודת המבט של השאיפה להריון. זוהי טענה חשובה מאוד התומכת בגישה כי בעז הוא מקבילה של רות, שהתנהגותה הבלתי אנוכית הינה סימן ההיכר של העלילה.

שנית, הזיהוי עם אבצן רומז על כך שבעז אינו מתנגד לנישואים עם זרים, שהוא לא שונא זרים, ושהוא עשוי להתיר לזרה ראויה להפוך לחלק ממשפחתו. זיהויו של בעז עם אבצן מכין אותנו לרצונו להינשא לרות בשלב מאוחד יותר בסיפור, על אף חששותיו של הגואל (רות ד ו). מדרש זה מעורר את תקוותנו וציפייתנו שבעז יספק את הפתרון מלא הגבורה לבעיית מציאת הבעל לרות המואבייה.

סיכום

מגילת רות מציגה את מסגרת הזמן בה היא פועלת באופן מעורפל, וגורמת לכך שכל ניסיון לתארך אותה יהיה חייב לעמוד בקנה אחד עם מטרות המגילה, המציגה את רות כפתרון לזר כולו. עם זאת, ההצעות שנמצאות במדרשים מעשירות את גישתנו לעלילה. מדרשים אלה מושכים את תשומת לבנו לנקודות הדמיון והשוני בין מגילת רות לבין כמה עלילות בספר שופטים. על-ידי השוואת והנגדת סיפורים אלה, אנו מקבלים נקודת מבט חדשה והבנות רבות ערך בנוגע למגילת רות, דמויותיה, ערכיה ומסרה.

של נעמי להניא אותה מלכת עמה לבית לחם, רות מפגינה את נאמנותה הבלתי תלויה בדבר לחמותה (שימו לב לנוסחה החיובית: "באשר תלכי אלך"). נאומה המפורסם של רות נפתח במלים המהדהדות את נאמנותו המסויגת של ברק:

וַתֹּאמֶר רות אֶל הַתַּנְגִּיעִי בִּי לְעֲבֹדְךָ לְשׁוֹב מֵאַחֲרֶיךָ כִּי אֶל אֲשֶׁר תִּלְכִי אֵלַי.
(רות א טו).

ההבדל בין רות לבין ברק מאיר את השוני הרחב יותר בין ספר שופטים לבין מגילת רות. ספר שופטים נוטה להציג דמויות שלא מחויבות באופן מלא לחברה, ושנאמנותן הראשונית הינה לעצמן ולקידום האינטרסים שלהן. מגילת רות, מצד שני, מספרת את סיפורה של אישה יוצאת דופן, המבטאת נאמנות לא מהוססת, אפילו כאשר הדבר נוגד את האינטרס האישי שלה. הסיפור של הנאמנות הסותרות והאנוכיות מציג חברה אכולת קרבות, חסרת מנוחה, שקשוריה החברתיים בעייתיים. מנגד, מגילת רות מציגה תפאורה של נדיבות, חוסר אנוכיות ונאמנות, שבסופו של דבר מביאים לחברה שלווה, חיונית ומלוכדת.

השוואות אלו עשויות להיות המפתח להבנת הסיבה שעומדת מאחורי עמדתם של רב ורב הונא. על-ידי הטענה לפיה סיפורים אלה מתרחשים בו זמנית, רב מושך את תשומת לבנו לניגוד ביניהם, ומאיר את ההבדלים הבסיסיים בין הספרים. באשר לרב הונא, התעקשותו כי עמדת רב היא נכונה, אותה הוא מלווה בהוכחה לשונית בלתי משכנעת, עשויה פשוט לרמוז על-כך שהוא מבין כמה חשוב למשוך את תשומת לב בני האדם אל הצורך לקרוא את הסיפורים האלה זה לאורו של זה. מעבר לכך, רב הונא כולל את יעל בנוסחה שלו, ורומז על כך שיעל היא נקודת מפתח בהנגדה המתוארת בין העלילה שלה לבין זו של מגילת רות.¹²

בעז ואבצן

אמר רבה בר רב הונא אמר רב אבצן זה בעז
(בבא בתרא צא ע"א).

רש"י (רות א א) מצטט את מדרש זה הקובע את תקופת הזמן המדויקת בה התרחשה מגילת רות. המדרש מזהה את בעז כאבצן, שופט שולי בספר שופטים (יב ח-ט). זוהי טכניקה מוכרת, הידועה כ"שימור דמויות מקראיות", במסגרתה המדרש מזהה דמויות מקראיות שוליות עם דמויות אחרות, ידועות יותר.¹³ על-ידי שילוב שני אישים אלה, המדרש יכול להעשיר את הבנת מטרת הופעתה הקצרה של הדמות השולית בעלילה המקראית. באותו אופן סמלי, סוג זה של

12. ניגוד זה אינו רומז בשום אופן כי יעל היא דמות חיובית פחות מדמותה של רות. ואכן, אין ספק כי שתי הנשיות הלא יהודיות האלו תרמו רבות לעם היהודי. עם זאת, כפי שצוין קודם לכן, העזרה אותה הגישה יעל מערבת אלימות ומוות, בעוד זו של רות מערבת נדיבות ולידה. זהו סימפטום של ההבדלים בין שני הספרים, ואין בכוונתו להאיר באור שלילי את הדמויות בספר שופטים.

13. ראה הערת שוליים 1. דוגמאות ידועות לתופעה זו כוללות את זיהויו של פנחס עם אליהו ושל מלכיצדק עם שם בנו של נח. נראה כמה דוגמאות נוספות של טכניקה זו בשיעורים הבאים.

14. לא ברור בדיוק למה הכוונה במילה "זרים". ייתכן כי המשמעות היא שאבצן התיר לילדיו להנשא לבני שבטים אחרים, אך ניתן גם להבין בפשטות כי ילדיו נישאו לגויים. בכל מקרה, התיאור המעורפל מצביע על כך שאבצן לא התנגד לנישואים "זרים", לא משנה מי הם.

15. כידוע, ישנה יותר מעיר אחת בשם בית לחם בארץ ישראל בתקופה זו (ראו יהושע יט טו). לא ברור כלל כי אבצן הוא מבית לחם שביהודה. עם זאת, הקישור בין שופט אחד מבית לחם לבין בעז, המתפקד כמנהיג בבית לחם במהלך תקופת השופטים, הינו כורח המציאות.

נספח

טבלה המשווה בין סיפור דבורה לבין מגילת רות:

מגילת רות	דבורה (שופטים ד-ה)
ותהם כל-העיר עליהן.	ויהם ה' את-סיסרא.
וַיֹּאמֶר סוּרָה שָׁבָה פֶּה פְּלָנִי אֶלְמָנִי וְיָסֵר וַיֵּשֶׁב.	וַתֹּאמֶר אֱלֹו סוּרָה אֶדְנִי סוּרָה אֵלַי אֶל תִּירָא וְיָסֵר אֵלַיָּהּ.
ותבא בלט.	ותבוא אליו בלאט.
כי אל-אשר תלכי אלך.	אם-תלכי עמי והלכתי ואם- לא תלכי עמי לא אלך.

• •
• כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולד"ר יעל ציגלר, תשע"ג •
• תרגום: נועה זהבי-רז •
• עורך: ישי גלזנר •
• •
• •
• בית המדרש הוירטואלי שליד ישיבת הר עציון •
• האתר בעברית: <http://www.vbm-torah.org/vbm> •
• האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> •
• •
• משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 •
• דואל: YHE@etzion.org.il •
• •